

TATAR TOPONİMİK EFSANELERİNDEN BİR ÖRNEK

Doç. Dr. Elfine SİBGATULLİNA

Tatar halkının zengin mirası olan masallardan başka nesir eserler arasında efsane (rivayet) tarzı geniş yer tutar. Normalde efsane tarihi karakteristik özellik taşıyan, fakat temelde gerçek hayat, hayal ve inancın da beraber karışmış olduğu epik esere verilen isimdir. Efsanelerde halkın geçmişi, sosyal yaşantısı, önemli olaylar, meşhur şahısların faaliyetleri hakkında bilgi verilir. Türki halkların tarihi efsaneleri 11. yüzyılın meşhur büyüğü Kaşgarlı Mahmud'un "Divan-i Lügat-i Türk" eserinde korunmuş olarak günümüze kadar gelmiştir. İdil boyu Bulgar Devleti, Altın Ordu ve Kazan Hanlığıyla ilgili efsaneler 17 ve 18. yy. tarihi ve edebi eserlerde "Defteri Cengizname" ve Hisametdin Müslimi'nin "Risale-i Tevahihi Bulgariye" kitaplarında yer almıştır.

Günümüzde "Tatar Halk Folkloru" serisinde efsaneler ayrı bir cilt olarak basıldı (Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı, 1987). Tatar efsaneleri araştırmada Alimler F. Urmançeyev, F. Ahmetova, M. Bakirov vb. yaptıkları çalışmaların neticesinde büyük semere elde ettiler.

Tatar efsanelerinin ekserisini köylerin ortaya çıkışıyla alakalı efsaneler oluşturuyor. Halk arasında ve bilimsel edebiyatta bazan "Köy Tarihleri" de diyorlar. Bu tür efsanelere genel itibariyle o veya bu köyün nerden, ne zaman, hangi sebeplerle göçtüklerini anlatır. Köyün

tarihinde bu köye yeni yere ilk yerleşenler değişik kuşaklar, nesillerin yaşayışındaki önemli hadiseler hakkında çeşitli bilgiler yer alır. Bu yönüyle onlar tarihi eserlere yakın gibidirler. Çoğu eserlerde köy isminin nasıl ortaya çıktığı da anlatılır. Bu ise toponimik efsanelere has bir görünüştür.

Toponimik efsaneler kısa basit hikayelerden oluşur. Halk bunlarda köy, orman, tarla, dağ, nehir, pınar vb. coğrafik yer isimlerinin ortaya çıkışını açıklama eğilimindedir. Mesela bu tür efsanelerden biz İdil nehrinin güneş altında it dili gibi yayılıp yattığı için önce "it dili" denmiş, sonraları da "idil" olarak değiştiğini biliyoruz. Kazan şehrinin ise ismi efsaneye göre kazansu nehrinin ismiyle alakalı. Hanın hizmetçisi gidesiymiş de bilmediği nehirde yemek pişirirken ve kazanı yıkarken beklemediği bir anda altın kazan suyun derinliklerine doğru gider. İşte o zamandan itibaren o nehre ve nehir boyuna kurulan şehre kazan demeğe başlamışlar.

Toponimik efsanelere misal olarak, Tataristan'ın Sarman kazası Çuraş köyünden alınmış bir hikayeyi anlatmak istiyoruz. Bunu köyün hürmetli öğretmeni Vesime Hayrullina hanımdan dinleyelim.

"Bizim Sarman tarafları ova ve tarladır. Uzun yıllardır ekincilik devam eder durur burda. Yeri işleme, tabiat anaya, ekmeğe büyük saygı göstermek

atalarımızdan bu yana nesilden nesile geçip gelmiştir. Her tarlanın, küçük çayın, tepenin de kendine has ismi var. Bu isimlerin de kendine has tarihi var. Bizim köy "Çuraş" isimli. Çok yakınımda pencereimizin karşısında Ehmer Dağları var. Bu küçük bir dağdır. İşte bu dağlarla ve köyle alakalı çeşitli hikayeler söyleyenler var. Güya bizim oralarda Ehmer isimli son derece büyük gövdeli, cesur, bir bahadır yaşamış. O zaman bizim köy daha ortada yokmuş, etraf ormanlarla çevrili imiş, Ehmer ağaçları kesip ekin ekmeğe başlamış, Alperen gibi bu yiğit çabatasını (devrin ayakkabısı) topraktan temizlediği yerlerde tepeler hasil olmuştur. Ve böylece Ehmer Dağları oluşmuş. Benim ninem ise bu dağların Ehmer'in düşmanlarla mücadelesi esnasında yapılmış diye anlatırdı.

İrili ufaklı dizilmiş olan bu dağcıklar gerçekten de oniki, sonuncusu, kıp kırmızı dik bir bayırlı dağdır. Biz küçükken bu dağcıklardan oniki ufak tefek kaynak su akıyordu. Şimdi ise onların sayısı azaldı. Bizim köyün ise temelini atan Çura (Çora) adlı yaşlı diye anlatırlar".

Vesime Hanım şairdir. Onun şiirleri şu günlerde de gazete ve dergilerde basılıyor. Ninesinden işittiği ve halk arasında yayılıp günümüze kadar gelen efsanelere dayanarak kendi köyü tarihi hakkında "Ehmer Dağları niye Oniki?" isimli eser yazmıştır. Halk eposuna has şiir ölçüsü ve tasvir etme usulleri kullanarak yazılan bu eser kendisi de Tatar Toponimik efsanelerinin şiirle yazılmış olan güzel bir örneği olarak kabul edilebilir.

SAYIN YAZARLARIMIZA ÖNEMLİ HATIRLATMA

Dergimiz 1997 yılında gönderilen yazıların bilgisayar ortamında (mümkünse MS Word programı kullanılmalıdır) yazılmasını, bir dökümü ve disketinin bulunmasını prensip olarak benimsemiştir. Bu sebeple 1997 yılından itibaren bu prensibe uymayan hiçbir yazı yayının kurulunda değerlendirilmeyeceğinden sayın yazarlarımızın gereken hassasiyeti göstereceklerini ve bizi anlayacaklarını timit ediyoruz.